

УДК 32.019.5

UDC 32.019.5

САЦЫЯЛЬНА-ПАЛІТЫЧНЫЯ АСПЕКТЫ КАРУПЦЫІ

SOCIAL-POLITICAL ASPECTS OF CORRUPTION

С. В. Рашэтнікаў,
доктар палітычных навук,
прафесар кафедры паліталогіі БДУ;

С. І. Сіманоўскі,
кандыдат філасофскіх навук,
дацэнт кафедры паліталогіі БДУ

S. Reshetnikov,
Doctor of Political Science, Professor
of the Department of Political Science, BSU;

S. Simanovsky,
Associate Professor of the Department
of Political Science, BSU

Паступіў у рэдакцыю 05.05.20

Received on 05.05.20.

Арткул прысвечаны сацыяльна-палітычным аспектам карупцыі ў свеце і Рэспубліцы Беларусь. Разглядаюцца розныя яе віды: у сферы дзяржаўнага кіравання і недзяржаўных арганізацыях, элітарная і палітычная карупцыя. Даецца аўтарскае азначэнне катэгорыі «палітычная карупцыя», раскрываюцца асноўныя яе характарыстыкі. Значная ўвага надаецца аналізу мэты, суб'ектаў і формаў праявы палітычнай карупцыі.

Ключавыя словы: карупцыя, суб'екты, мэты, віды, формы, праявы палітычнай карупцыі.

The article is devoted to social-political aspects of corruption in the world and in the Republic of Belarus. It considers its various kinds: in the sphere of state government and non-state organizations, elitist and political corruption. It gives the authors' definition of the category "political corruption", reveals its main characteristics. Significant attention is paid to the analysis of goals, subjects and forms of exposure of political corruption.

Keywords: corruption, subjects, goals, kinds, forms, of exposure of political corruption.

Уводзіны. Барацьба з карупцыяй з'яўляецца адной з найбольш актуальных праблем як ва ўсім свеце, так і ў сучасным беларускім грамадстве. Гэта сацыяльная з'ява разглядаецца як бар'ер на шляху развіцця здаровага грамадства, як сацыяльнае зло, якое патрабуе ўмяшання дзяржавы. Карупцыйныя адносіны, з аднаго боку, правакуюць далейшае распаўсюджванне і ўзмацненне крымінальнай напружанасці ў краіне, а з другога – саслабляюць магчымасці дзяржавы і грамадства эфектыўна рэагаваць на гэты працэс. Карупцыя падрывае асновы дзяржаўнай улады, дэфармуе грамадскую свядомасць, кладзецца цяжкім матэрыяльным цяжарам на людзей. Яна ўяўляе сабой складаную грамадска-небяспечную з'яву, якая выяўляецца ў розных формах злоўжыванняў дзяржаўнымі ці іншымі паўнамоцтвамі для атрымання выгады ў асабістых мэтах альбо ў інтарэсах трэціх асоб. Ёй уласціва прычыненне матэрыяльнага, фізічнага і маральнага ўрон, выкарыстанне прафесійных спосабаў здзяйснення злачынстваў, выключна высокая латэнтнасць.

Карупцыя – гэта ценявая сацыяльная з'ява, якая павышае цану дзяржаўнага кіравання, паколькі вымушае падаткаплацельшчыка аплачваць некалькі разоў адну і тую ж паслугу і шляхам падатковых адлічэнняў, і праз дачу хабару службовым асобам для атрымання пазітыўнага рашэння або доступу да дзяржаўнай паслугі.

Асноўная частка. Карупцыя з'яўляецца глабальнай праблемай. Карупцыйныя правапарушэнні наносіць каласальны матэрыяльны ўрон сучасным дзяржавам. Па даных даклада ААН, падрыхтаванага да міжнароднага дня барацьбы

з карупцыяй (адзначаецца 9 снежня), штогод у свеце на хабары траціцца за 1 трлн даляраў ЗША. У выніку карупцыі дзяржавы недаатрымліваюць штогод 2,6 трлн даляраў ЗША (сума, эквівалентна 5 % сусветнага ВУП). У краінах, якія развіваюцца, страты, звязаныя з карупцыяй, пераўзыходзяць у 10 разоў сумы, якія вылучаюцца ў якасці афіцыйнай дапамогі. У Еўрапейскай камісіі ЕС сцвярджаюць, што карупцыя кожны год прыносіць шкоду еўраэканоміцы ў памеры 120 млрд еўра, а паводле ацэнак Еўрапейскага бюро па барацьбе з махлярствам (OLAF), краіны Еўрапейскага саюза штогод губляюць ад карупцыі 323 млрд еўра [3].

Па даных міжнароднай няўрадавай арганізацыі Transparency International, індэкс успрымання карупцыі за 2019 г. у Беларусі склаў 45 балаў, або 66-е месца з 180 краін свету (100 балаў – няма карупцыі, 0 – краіна максімальна карумпаваная) [1].

Сёння погляды дзяржавы і грамадства на карупцыю ў цэлым застаюцца вельмі разнастайнымі. Існуюць розныя меркаванні аб прычынах узнікнення, значэнні і ступені ўплыву дадзенай з'явы на дзяржаўныя і грамадскія інстытуты, што шмат у чым тлумачыцца тым, кім даследуюцца пытанні карупцыі – эканамістамі, сацыёлагамі, палітолагамі ці прававедамі. Таксама ёсць і бытавое разуменне карупцыі, якое фарміруецца на аснове асабістага досведу насельніцтва. На жаль, гэта абцяжарвае фарміраванне адносна ўніверсальнага паняцця карупцыі, што, у сваю чаргу, аб'ектыўна абмяжоўвае і выпрацоўку больш эфектыўных механізмаў процідзеяння яе распаўсюджванню.

У аснове тэрміна «карупцыя» ляжыць лацінскае слова *corruptio*, якое азначае ў перакладзе «подкуп, псуца, продаж». Гэты пераклад дае агульнае ўяўленне аб сутнасці карупцыі – псуце ўлады шляхам яе подкупу.

Палітолагі разглядаюць карупцыю як сукупнасць розных спосабаў выкарыстання зацікаўленымі структурамі і асобамі ўлады фінансавага, палітычнага і іншага ўплыву на дзяржаўныя ўстановы. Асноўныя прычыны карупцыі, на іх думку, крыюцца ў недахопе дэмакратычных правілаў, хоць яны пры гэтым прызнаюць, што распаўсюджванне карупцыі мае месца і пры дэмакратычных рэжымах. Імі таксама робяцца спробы распрацаваць спосабы памяншэння магчымасцей і ўмоў для паглыблення сфер уплыву палітычнай карупцыі, у тым ліку накіраваныя на процідзеянне змове паміж заканадаўчай і выканаўчай уладай, пашырэнне ўдзелу насельніцтва ў дэмакратычных працэсах, арыентаваных на станаўленне і развіццё грамадзянскай супольнасці [2].

Спецыялісты ў галіне кіравання бачаць сутнасць карупцыі ў злоўжыванні рэсурсамі і выкарыстанні дзяржаўных паўнамоцтваў для дасягнення асабістага прыбытку. На іх думку, прычыны карупцыі выцякаюць галоўным чынам з-за недастатковага ўзроўню аплаты працы дзяржаўных службовых асоб, празмернай манапалізацыі паслуг грамадскага карыстання, неабгрунтавана пашыранай свабоды дзеянняў чыноўнікаў пры слабой сістэме кантролю над імі, залішняга дзяржаўнага рэгулявання грамадскіх адносін, асабліва ў эканамічнай сферы і лішку бюракратычных працэдур, а таксама няўдач у фарміраванні стабільнай унутранай культуры і этычных правілаў дзяржаўнай службы. Імі таксама падтрымліваецца пункт гледжання аб безумоўнай шкодзе карупцыі.

Вытворчыя арганізацыі часцей за ўсё разглядаюць карупцыйныя адносіны як непазбежны фактар гандлёвай і інвестыцыйнай палітыкі. Асноўнай прычынай іх турботы з'яўляецца нявызначанасць, якую карупцыя прыносіць у дзелавыя адносіны, і немагчымасць прадказаць вынікі канкурэнтнай барацьбы ва ўмовах рынку, калі карупцыя шырока распаўсюджана.

Значная ўвага карупцыі надаецца прававедамі. Тлумачэннем гэтаму можа служыць тая акалічнасць, што некаторыя віды карупцыйных паводзінаў на працягу ўсёй гісторыі дзяржавы і права лічыліся супрацьзаконнымі. З прычыны гэтага яны разглядаюцца як паводзіны, якія адхіляюцца ад прававых нормаў, якія дапускаюць самавольства ў ажыццяўленні ўскладзеных законам паўнамоцтваў альбо неправамернае выкарыстанне магчымасцей кіраваць дзяржаўнымі рэсурсамі.

Што тычыцца насельніцтва, то большасць людзей часцей за ўсё разглядае карупцыю з пункту гледжання кампенсацыі нізкай аплаты чыноўніка, а таксама непазбежнай умовы за бесперашкоднае праходжанне ў інстанцыях пытання, якое іх цікавіць, і атрыманне неабходнага ім

канкрэтнага рашэння дзяржаўнага органа. Існуе бытавое разуменне карупцыі і ў больш шырокім сэнсе, у тым ліку як парушэнне правоў чалавека, а ў самым крайнім значэнні як «злачынства супраць чалавека».

Пры гэтым характэрна, што многія грамадзяне нават у выпадках публічнага асуджэння імі гэтай з'явы (у Беларусі, напрыклад, паводле вынікаў рэспубліканскага апытання, праведзенага Інфармацыйна-аналітычным цэнтрам пры Адміністрацыі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь у 2017 г., 77,5 % рэспандэнтаў лічаць, што гэта недапушчальная з'ява, з якой трэба рашуча змагацца) [3], так ці інакш, самі спрыяюць яе захаванню, паколькі вымушана або па ўласнай ініцыятыве ўдзельнічаюць у карупцыйных здзелках. Логіка падказвае, што існаванне карупцыі ў грамадстве было б немагчыма па азначэнні без падобнага ўдзелу. Больш за тое, справядліва асуджаючы карупцыю, яны адначасова разглядаюць яе як неад'емную частку іх жыцця або пэўныя правілы гульні, якія імі з-за адсутнасці выбару павінны безумоўна прымацца.

Карупцыя ў шырокім сэнсе ўключае ў сябе хабарніцтва і самастойнае чынавенскае прадпрымальніцтва. Разглядаючы карупцыю ў шырокім сэнсе, у якасці найважнейшага элемента гэтага паняцця варта вылучыць наяўнасць у службовых асоб магчымасці непасрэдна размяркоўваць выгады або даваць дазвол на падобнае размеркаванне, калі спакуса атрымаць асабісты прыбытак пераважае над абавязкам служыць інтарэсам дзяржавы і грамадства. У падобным сэнсе карупцыя мае месца, калі дзяржаўная функцыя выконваецца чыноўнікам, хоць і пры наяўнасці устаноўленых правілаў ці працэдурага парадку, але пры магчымасці для яго дзейнічаць і па ўласным меркаванні, у тым ліку свядома парушаючы правілы рэгулявання, з гэтай атрымання асабістай выгады.

Карупцыя ў вузкім сэнсе, перш за ўсё, з'ява, пры якой службовыя асобы свядома грэбуюць сваімі абавязкамі або дзейнічаюць насуперак гэтым абавязкам дзеля дадатковага матэрыяльнага ці іншага ўзнагароджання. Пры гэтым у карупцыю заўсёды ўцягнуты два бакі: той, хто падкупляе, і той, хто, будучы падкуплены, дзейнічае насуперак сваім службовым абавязкам у прыватных інтарэсах. У гэтым праяўляецца свайго роду «прыватызацыя дзяржавы». З улікам разгледжаных поглядаў карупцыя ўяўляецца як выкарыстанне дзяржаўнымі службоўцамі і іншымі асобамі, упаўнаважанымі на выкананне дзяржаўных і звязаных з імі функцый, свайго службовага становішча, статусу і аўтарытэту займаемай пасады ў прыватных інтарэсах ва ўрон грамадска значным палітычным, эканамічным, сацыяльным, маральна-этычным і іншым інтарэсам дзяржавы.

Разам з тым, шматлікія навукоўцы не без падстаў адзначаюць, што сфера карупцыйных адносін не абмяжоўваецца толькі дзяржаўнай службай або асобамі, прыцягнутымі да публічнага кіравання, а распаўсюджваецца і на прыватны

сектар, прафесійныя саюзы, палітычныя партыі і некаторыя іншыя сферы.

Да гэтага часу не выпрацавана само паняцце карупцыі. Гэта тлумачыцца цяжкасцю яго вызначэння. Нават рэкамендацыі міжнародных арганізацый па гэтым пытанні наўрад ці могуць быць адназначна прыняты ў нашай краіне. Так, у выніку правядзення Генеральнай Асамблеяй ААН 1979 г., міжрэгіянальнага семінара па праблемах карупцыі (Гавана, 1990 г.) у кодэксе паводзінаў службовых асоб па падтрыманні правапарадку карупцыя была вызначана як злоўжыванне службовым становішчам для дасягнення асабістай або групавой выгады, а таксама незаконнае атрыманне дзяржаўнымі службоўцамі выгады ў сувязі з займаемым службовым становішчам.

На першай сесіі Міждысцыплінарнай групы Савета Еўропы па праблемах карупцыі (Страсбург, 22–24 лютага 1995 г.) карупцыя была вызначана як «подкуп (хабар), а роўна любыя іншыя паводзіны ў адносінах да асобаў, надзелены паўнамоцтвамі ў дзяржаўным ці прыватным сектары, якія парушаюць абавязкі, якія вынікаюць з гэтага статусу службовай асобы, асобы, якая працуе ў прыватным сектары, незалежнага агента альбо іншых адносін такога роду, і якая мае мэтай атрыманне якіх бы там ні было неналежаных пераваг для сябе ці іншых асоб». Станоўчым тут з'яўляецца тое, што ў сферу карупцыі трапляе і асоба, якая схіляе да здзяйснення такіх дзеянняў. Аднак неапраўданае пашырэнне кола суб'ектаў карупцыі, абмежаванне іх супрацьпраўных паводзін адным толькі хабарніцтвам, а таксама аморфнасць фармулёўкі наўрад ці могуць дазволіць абавірацца на гэтае азначэнне пры выпрацоўцы паняцця карупцыі. У інтарэсах барацьбы з карупцыяй неабходна ўдакладніць правое вызначэнне гэтай з'явы.

У сучасным заканадаўстве вызначэнне карупцыі трактуецца ў наступнай форме: «Карупцыя – гэта наўмыснае выкарыстанне асобамі, упаўнаважанымі на выкананне дзяржаўных функцый, або асобамі, прыраўненымі да іх, свайго службовага становішча і звязаных з ім магчымасцей у мэтах супрацьпраўнага набыцця для сябе або блізкіх сваякоў маёмасных і немаёмасных дабротаў, льгот і пераваг, а таксама подкуп названых асоб шляхам супрацьпраўнага прадастаўлення ім фізічнымі і юрыдычнымі асобамі гэтых выгод, льгот і пераваг».

З паняццем карупцыі ў яе агульнасацыяльным значэнні звязана паняцце карумпаванасці. Карумпаванасць – гэта ўцягнутасць службовай асобы ў незаконнае ўзбагачэнне шляхам выкарыстання службовых паўнамоцтваў, заражанасць імкненнем да незаконнага ўзбагачэння праз выкарыстанне магчымасцей займаемага службовага становішча. Рэалізацыя гэтай магчымасці залежыць ад маральных асноў чалавека, сумленнасці, павагі да самога сябе, грамадства і дзяржавы, ад стаўлення да свайго абавязку.

Нягледзячы на досыць шырокі спектр поглядаў на карупцыю, спецыялісты, тым не менш, амаль аднадушна сыходзяцца на тым, што яна,

па-першае, заўсёды звязана з дзяржаўнай уладай і ў сілу гэтай залежнасці непазбежна аказвае ў большай ці меншай ступені ўздзеянне на характар і змест улады, яе рэпутацыю ў грамадстве; па-другое, яна як злоўжыванне ўладай можа ажыццяўляцца для атрымання выгады не толькі ў мэтах асабістага, але і карпаратыўнай, кланавай цікавасці.

Такім чынам трэба адзначыць: а) калі прымальнае паняцце карупцыі як сацыяльнай з'явы ў прынцыпе існуе, то паняцце карупцыі як прававой з'явы ў заканадаўстве да гэтага часу так і не сфармулявана; б) паколькі формы і метады карупцыйнай дзейнасці выходзяць далёка за рамкі крымінальна каральных дзеянняў, спатрэбяцца намаганні не толькі спецыялістаў права, але і эканамістаў, сацыёлагаў, палітолагаў, каб адлюстраваць усе грані гэтай небяспечнай з'явы.

У залежнасці ад сферы дзейнасці даследчыкі вылучаюць розныя віды карупцыі. Карупцыя ў сферы дзяржаўнага кіравання мае месца таму, што існуе магчымасць дзяржаўнага службоўцы (чыноўніка) распараджацца дзяржаўнымі рэсурсамі і прымаць рашэнні не ў інтарэсах дзяржавы і грамадства, а зыходзячы з сваіх асабістых карыслівых меркаванняў. Адміністрацыйная карупцыя – гэта наўмыснае ўнясенне работнікамі дзяржустава і іншых арганізацый скажэнняў у працэс прадпісанага выканання існуючых законаў і правілаў з мэтай прадастаўлення пераваг і льгот зацікаўленым асобам.

Карупцыя ў недзяржаўных арганізацыях ўключае ў сябе:

- карпаратыўную – межфірмавы подкуп работнікаў камерцыйных структур;
- бытавую – разнавіднасць адміністрацыйнай карупцыі, спараджаецца ўзаемадзеяннем радавых грамадзян і чыноўнікаў. Гэта розныя падарункі, дары і паслугі ад грамадзян службовай асобе і членам сям'і;
- дзелавую – нефармальныя плацяжы пры ўзнікненні ўзаемадзеяння ўлады і бізнесу, калі супрацоўнік арганізацыі (камерцыйнай або грамадскай) распараджаецца рэсурсамі, якія яму не належаць: у яго таксама ёсць магчымасць незаконнага ўзбагачэння з дапамогай дзеянняў, якія парушаюць інтарэсы арганізацыі, на карысць другога боку, які атрымлівае ад гэтага свае выгады.

У залежнасці ад іерархічнага становішча дзяржаўных служачых карупцыя можа падраздзяляцца на верхавінную і нізавую.

Першая ахоплівае палітыкаў, вышэйшае і сярэдняе чынавенства і спалучаная з прыняццем рашэнняў, якія маюць высокі кошт (формулы законаў, дзяржаўныя заказы, змена формаў уласнасці і да т. п.).

Другая распаўсюджана на сярэднім і ніжэйшым узроўнях і звязана з пастаянным, руцінным узаемадзеяннем чыноўнікаў і грамадзян (штрафы, рэгістрацыі і да т. п.).

Часта абодва зацікаўленыя ў карупцыйнай угодзе бакі належаць да адной дзяржаўнай арганізацыі. Напрыклад, калі чыноўнік дае хабар

свайму начальніку за тое, што апошні пакрывае карупцыйныя дзеянні хабарадавальніка – гэта таксама карупцыя, якую звычайна называюць «вертыкальнай». Яна, як правіла, выступае ў якасці маста паміж верхавіннай і нізавой карупцыяй.

Нягледзячы на істотную розніцу ва ўзроўнях, паміж імі існуе цесная ўзаемасувязь і ўзаемазалежнасць, абумоўленасць і агульнасць цэнтралізаванага, арганізацыйнага або сацыяльна-псіхалагічнага характару.

Нізавая карупцыя, існуючы на ўзроўні паўсядзённых патрэб грамадзян і прадпрымальнікаў, фактычна стала нормай жыцця, пранізвае самыя розныя слаі грамадства. Па некаторых ацэнках, 10 % усяго прыбытку ў дробным і сярэднім бізнесе траціцца на карупцыйныя здзелкі. Пры гэтым на пачатковым этапе (рэгістрацыя прадпрыемстваў) выдаткі істотна вышэй. Гэтыя страты напрамую перакладаюцца на радавых пакупнікоў і кліентаў дробнага бізнесу, паколькі выдаткаваныя на хабары грошы закладваюцца ў кошт тавараў і паслуг. Аднак гэта ж робіць яе больш уразлівай з пункту гледжання выкрыцця канкрэтных праяў. Не выпадкова асноўная маса карупцыйных праяў выкрываецца і спыняецца менавіта на гэтым узроўні.

Значна больш вытанчана выглядае элітарная карупцыя. Яна характарызуецца высокім сацыяльным становішчам суб'ектаў яе здзяйснення, інтэлектуальнымі спосабамі іх дзеянняў, велізарным матэрыяльным і маральным уронам, латэнтнасцю замахаў, паблажлівым стаўленнем уладаў да гэтага ўзроўню карупцыянераў.

Агульнавядома, што карупцыйныя дзеянні ўладнай эліты, як правіла, здзяйснююцца ў вельмі складаных і канфідэнцыйных відах дзяржаўнай дзейнасці, куды прафесіяналаў барацьбы з яе праявамі практычна не дапускаюць, а непрафесіяналаў разабрацца цяжка. Гэты выгляд карупцыі валодае высокай прыстасавальнасцю, яна бесперапынна мігруе, відазмяняецца, удасканальваецца, выбудоўваецца ў цэласную сістэму з высокай ступенню самаабароны, у якую ўваходзяць лабіраванне заканадаўчых актаў, звод ад адказнасці вінаватых і, наадварот, пераслед у розных формах асоб, выкрывае карупцыйную дзейнасць. Элітарная карупцыя, валодаючы схаваным і пагаджальным характарам, ва ўмовах дамінавання сквапнасці і прадажнасці ўладаў, узаемавыгадных як для *якія бяруць*, так і для *якія даюць*. Калі дробная карупцыя паўсядзённа замахваецца на матэрыяльны дабрабыт насельніцтва, то элітарная карупцыя паглынае велізарныя кавалкі дзяржаўнай і прыватнай эканомікі.

Карумпаваная бюракратыя разумная, адукаваная, багатая і мае ўлады. Утоенасць сваіх дзеянняў яе асноўны клопат. З прычыны гэтага даць хаця б прыблізную ацэнку фактычнаму распаўсюджванню элітарнай карупцыі не ўяўляецца магчымым. Найбольш важнай (з пункту гледжання яе наступстваў) разнавіднасцю з'яўляецца палітычная карупцыя. Яна выяўляецца ў выглядзе незаконнага фінансавання выбарчых і іншых палітычных кампаній партый і асобных

палітыкаў, подкупу палітыкаў і выбаршчыкаў, выкарыстання рэсурсаў дзяржаўнай улады для дасягнення асабістых ці групавых палітычных мэт.

Палітычная карупцыя – гэта выкарыстанне асобай, якая займае дзяржаўную пасаду, давераных яму дзяржаўна-ўладных паўнамоцтваў і правоў, службовага становішча і статусу ў сістэме дзяржаўнай улады, статусу органа дзяржаўнай улады, які ён прадстаўляе, у мэтах супрацьпраўнага здабывання асабістай і (або) групавой, у тым ліку і на карысць трэціх асоб, палітычнай выгады, а таксама матэрыяльнага ўзбагачэння.

Яна валодае складанай структурай і мае спецыфічныя разнавіднасці, рысы, а таксама формы праявы. У залежнасці ад узроўню ўлады палітычную карупцыю можна падзяліць на цэнтральную, рэгіянальную і мясцовую. Спецыфічнымі рысамі палітычнай карупцыі з'яўляюцца:

- высокая латэнтнасць, бо яна ажыццяўляецца ў палітычнай сферы;
- не заўсёды мае выразна выяўленае матэрыяльнае ўвасабленне;
- разнаветарнасць напрамкаў і вялікая працягласць у часе;
- у адрозненне ад «звычайнай», яна амаль легітымная як у ацэнках грамадскай думкі, так і ў палітычных колах.

Суб'ектамі палітычнай карупцыі могуць быць асобы або групы асоб, якія прымаюць удзел у палітычным працэсе, якія маюць або імкнуцца атрымаць паўнамоцтвы прымаць і / або рэалізаваць палітычныя рашэнні. Да суб'ектаў палітычнай карупцыі могуць быць аднесены і тыя, хто непасрэдна не ўдзельнічаюць у палітычным працэсе, аднак з-за сваіх функцый, паўнамоцтваў і рэсурсаў маюць магчымасць уплыву на яго (як законнага, так і не). Гэта могуць быць прадстаўнікі судовай галіны ўлады, праваахоўных органаў, ЦВК і выбарчых камісій ніжэйшых узроўняў, а таксама фізічныя асобы – прадстаўнікі фінансава-прамысловых груп, якія праз фінансавыя і іншыя механізмы аказваюць уплыў на ўдзельнікаў палітычнага працэсу. Суб'екты палітычнай карупцыі могуць быць як індывідуальнымі (асобныя палітыкі, службовыя асобы), так і калектыўнымі (палітычныя партыі, дэпутацкія фракцыі). У сусветнай антыкарупцыйнай практыцы да суб'ектаў палітычнай карупцыі адносяць і дзяржаўную бюракратыю або ўрад пэўнай краіны ў цэлым.

Мэтай палітычнай карупцыі з'яўляецца атрыманне, ажыццяўленне або пашырэнне палітычнай улады для асабістага або групавога ўзбагачэння. Суб'екты палітычнай карупцыі выкарыстоўваюць палітычную ўладу для прысваення публічных або прыватных рэсурсаў спосабам, які можа быць альбо не быць фармальна супрацьзаконным, але з'яўляецца парушэннем маральных нормаў і абавязацельстваў гэтых суб'ектаў перад грамадствам.

Асабліва сцю палітычнай карупцыі з'яўляецца тое, што дзеянні яе суб'ектаў могуць мець характар правапарушэнняў, так і не мець такога. «Палітычная карупцыя ўяўляе нешта большае,

чым адхіленне ад фармальных, пісаных нормаў заканадаўства, прафесійных кодэксаў паводзінаў або судовых пастановаў. Палітычная карупцыя мае месца тады, калі правячыя палітыкі злоўжываюць законамі і правіламі (парушаюць іх), ігнаруюць або абыходзяць іх або прапісваюць законы і правілы такім чынам, каб спрыяць рэалізацыі сваіх прыватных інтарэсаў» [4].

Палітычная карупцыя заўсёды праяўляецца і ажыццяўляецца ў форме тых ці іншых злоўжыванняў рэсурсам дзяржаўнай улады, г. зн. выкарыстаннем розных відаў такога рэсурсу не па яго прамым прызначэнні, каб выправіць іх заканадаўча рэгламентаваныя дзяржаўна-ўладныя паўнамоцтвы і службовыя абавязкі, неабходныя для рэалізацыі функцый дзяржавы і забеспячэння мэтай грамадскага развіцця, а для атрымання якой-небудзь неправамернай перавагі, асабістай або групавой як матэрыяльнай, так і нематэрыяльнай выгады, для захопу, утрымання і прыватызацыі дзяржаўнай улады аднаасобна або групай асобаў.

Праявы палітычнай карупцыі залежаць ад таго, якія віды адміністрацыйнага рэсурсу былі неправамерна выкарыстаны ў карупцыйным працэсе. Класіфікацыя відаў адміністрацыйнага рэсурсу можа праводзіцца па розных крытэрыях, у залежнасці ад канкрэтных задач даследавання, ад стадыі палітычнага ці эканамічнага працэсу, ад відаў органаў улады, якія яго выкарыстоўваюць і г. д. Спецыялісты Цэнтра антыкарупцыйных даследаванняў і ініцыятываў «Транспэрэнсі Інтэрнэшнл» [5, с. 22–24; 7, с. 9–15] прапануюць наступную класіфікацыю адміністрацыйнага рэсурсу.

Сілавы рэсурс – гэта праваахоўныя органы і іншыя надзеленыя паўнамоцтвамі прымусу органы ад мытнай службы да службы знешняй разведкі. Злоўжыванні сілавым рэсурсам, пачынаючы з правядзення спецыяльна ініцыяваных праверак кантралюючых і праваахоўных органаў, могуць ажыццяўляцца ў мэтах запалохвання, пераследу, перашкодаў дзейнасці і нават ліквідацыі палітычных апанентаў і эканамічных канкурэнтаў. Гранічным выпадкам злоўжывання сілавым рэсурсам у палітычных мэтах можа служыць дзяржаўны ваенны пераварот.

Сілавы рэсурс ставіцца да катэгорыі самага «жорсткага» адміністрацыйнага рэсурсу, таму што злоўжыванні гэтым рэсурсам носяць характар найбольш грубых і прамых парушэнняў грамадзянскіх, палітычных, эканамічных і іншых правоў і свабод чалавека і грамадзяніна.

Рэгулятарны рэсурс – гэта дзяржаўна-ўладныя паўнамоцтвы па прыняцці кіраўнічых рашэнняў, якія рэгулююць у рэжыме рэальнага часу эканамічныя, сацыяльныя, палітычныя і іншыя грамадскія парадкі і адносіны. Ён можа быць выкарыстаны для прамога або ўскоснага прасоўвання канкрэтных асабістых і групавых інтарэсаў у розных сферах жыццядзейнасці грамадства і дзяржавы ў абыход правілаў і ўмоў добрасумленнай і транспарэнтнай канкурэнцыі. У сферы палітыкі – адмова ў дзяржаўнай рэгістрацыі або

забарона палітычных партый у інтарэсах і мэтах кіруючага палітычнага рэжыму.

Асаблівую ролю ў аспекце праявы карупцыі ў сістэме дзяржаўнай улады і кіравання маюць злоўжыванні рэгулятарным рэсурсам у сферы кадравага забеспячэння гэтай сістэмы. Такія злоўжыванні выяўляюцца ў прызначэнні на пасады і прасоўванні па службе ў органах улады, дзяржаўных і муніцыпальных прадпрыемствах і ўстановах не па прынцыпах прыярытэту прафесійных якасцей і палітычнай нейтральнасці дзяржаўных служачых, а па прынцыпе пратэкцыянізму – непатызму (кумаўства), зямляцтва, нацыянальнай і сацыяльнай блізкасці, прыярытэту адукацыйных і вытворчых сувязей, і, у першую чаргу, асабістай адданасці або прыналежнасці да пэўнай палітычнай партыі ці палітыка-эканамічнай групы, у тым ліку і за матэрыяльную ўзнагароду. Такім чынам, у сістэме дзяржаўнай улады і кіравання ствараецца і пастаянна пашыраецца карупцыйнае асяроддзе, заснаванае на кругавой парукі.

Злоўжыванні гэтым рэсурсам перешкаджаюць свабодзе і канкурэнцыі ў палітычнай, эканамічнай, сацыяльнай і іншых сферах дзейнасці грамадзян і арганізацый.

Заканадаўчы рэсурс – гэта правы і паўнамоцтвы па фарміраванні нацыянальнага заканадаўства. Прыярытэт у выкарыстанні гэтага рэсурсу належыць палітычным сілам і групам, якія валодаюць кантролем над парламентам краіны і рэгіянальнымі заканадаўчымі органамі. Злоўжыванне дадзеным рэсурсам праяўляецца ў заканадаўчым забеспячэнні захопу, утрымання і прыватызацыі ўлады.

Статусны рэсурс – гэта статус службовага становішча ў сістэме дзяржаўнай улады і кіравання. Яго карупцыйнае выкарыстанне выяўляецца ў выглядзе здабывання асабістай і групавой матэрыяльнай або палітычнай выгады.

Інстытуцыянальны рэсурс – гэта матэрыяльныя і кадравыя рэсурсы, доступ да якіх звязаны з выкананнем дзяржаўнай пасады. Матэрыяльныя дзяржаўныя рэсурсы ўключаюць шырокае кола сродкаў: ад адміністрацыйных будынкаў і службовых памяшканняў, офіснага абсталявання і іншых элементаў інфраструктуры да транспартных сродкаў. Злоўжыванні гэтымі рэсурсамі складаюцца ў іх выкарыстанні для рашэння не дзяржаўных, а асабістых ці групавых палітычных, у тым ліку электаральных і эканамічных задач. Напрыклад, выкарыстанне будынкаў і памяшканняў органаў улады, дзяржаўных і муніцыпальных устаноў і прадпрыемстваў і іх інфраструктуры (сродкі сувязі, камп'ютарная тэхніка з доступам у Інтэрнэт, спецыялізаваныя базы даных і г. д.) для размяшчэння на ільготных умовах афіяваных камерцыйных структур або выбарчых штабоў кіруючай партыі і яе кандыдатаў.

Злоўжыванні кадравымі рэсурсамі складаюцца ў выкарыстанні супрацоўнікаў органаў улады, дзяржаўных прадпрыемстваў і ўстаноў для дзейнасці як звязанай, так і непасрэдна не звязанай з выкананнем іх службовых абавязкаў і накіра-

ванай не на виконання задач гэтых арганізацый, а на прасоўванне асабістых ці групавых палітычных і эканамічных інтарэсаў.

Фінансавы рэсурс – гэта сродкі бюджэтаў цэнтральнай, рэгіянальнай мясцовай улады і публічных пазабюджэтных фондаў. Яго злоўжыванні заключаюцца ў неправамерным перамеркаванні гэтага рэсурсу ў інтарэсах кіруючых палітыка-эканамічных групавак і накіраванні бюджэтных і пазабюджэтных сродкаў на фінансавую падтрымку гэтымі групойкамі палітычных і эканамічных праектаў.

Інфармацыйны рэсурс – гэта сродкі інфармавання грамадзян аб дзейнасці інстытутаў дзяржавы і дзяржаўных арганізацый, сродкі масавага распаўсюджвання інфармацыі і масавых камунікацый (масс-медыя) або сродкі масавай інфармацыі (СМІ), што знаходзяцца ва ўласнасці або пад кантролем дзяржавы. Злоўжыванні інфармацыйным рэсурсам накіраваны на інфар-

мацыйнае маніпуляванне грамадскай думкай у тых ці іншых карпаратыўных або асабістых палітычных, эканамічных і сацыяльных мэтах.

Заклучэнне. Такім чынам, палітычная карупцыя ёсць нелегітымнае выкарыстанне ўдзельнікамі палітычнага працэсу і носьбітамі публічнай улады іх магчымасцей і паўнамоцтваў з мэтай атрымання асабістых ці групавых выгод. Пры гэтым выгада можа мець любы характар – ад матэрыяльнага да сімвалічнага (улада дзеля ўлады, сацыяльнага прэстыжу і г. д.), а механізмы выкарыстання паўнамоцтваў (магчымасцей) могуць набываць супрацьпраўныя формы. Аднак спецыфіка палітычнай карупцыі як з’явы не дае магчымасці дакладна кваліфікаваць некаторыя дзеянні або намеры палітычных сілаў як палітычна карупцыйныя, а толькі дазваляе меркаваць магчымасць наяўнасці ў іх палітычна карупцыйных матываў.

ЛІТАРАТУРА

1. Corruption Perceptions Index [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.transparency.org/cpi2019/>. Дата доступа: 20.04.2020.
2. Актуальные проблемы научного обеспечения государственной политики Российской Федерации в области противодействия коррупции : сб. тр. по итогам Третьей Всероссий. науч. конф. с междунар. участием / отв. ред. В. Н. Руденко ; вып. ред. В. С. Мартыанов ; чл. редкол. А. Э. Якубовский ; Ин-т философии и права Урал. отделения Рос. акад. наук. Екатеринбург, 2019. – 768 с.
3. Борьба с коррупцией – важнейшая задача государства и общества [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://region.grodno.by/ru/den_inform-ru/view/borba-s-korrupcijsiej-vazhnejshaja-zadacha-gosudarstva-i-obschestva-23811-2018/. – Дата доступа: 20.04.2020.
4. Василевич, Г. А. Актуальные направления противодействия коррупции в Республике Беларусь на современном этапе / Г. А. Василевич. – Минск : Беларус. навук, 2018. – 202 с.
5. Amundsen, I. What is political corruption? Bergen: Chr. Michelsen Institute (U4 Issue 2006:6). 36 p. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.u4.no/publications/political-corruption/> – Дата доступа: 20.04.2020.
6. Квон, Д. А. Политическая коррупция: понятие, цели, субъекты / Д. А. Квон // Власть. – 2015. – № 7. – С. 45–52.
7. Гречнева, Е. Ф. Коррупция: политологический аспект [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/172629/1/64-70.pdf>. – Дата доступа: 20.04.2020.

REFERENCES

1. Corruption Perceptions Index [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <https://www.transparency.org/cpi2019/>. Data dostupa: 20.04.2020.
2. Aktual'nye problemy nauchnogo obespecheniya gosudarstvennoj politiki Rossijskoj Federacii v oblasti protivodejstviya korrupcii : sb. tr. po itogam Tret'ej Vseros. nauch. konf. s mezhdunar. uchastiem / otv. red. V. N. Rudenko ; vyp. red. V. S. Mart'yanov ; chl. redkol. A. E. Yakubovskij ; In-t filosofii i prava Ural. otdeniya Ros. akad. nauk. Ekaterinburg, 2019. – 768 s.
3. Bor'ba s korrupciej – vazhnejshaya zadacha gosudarstva i obshchestva [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: http://region.grodno.by/ru/den_inform-ru/view/borba-s-korrupcijsiej-vazhnejshaja-zadacha-gosudarstva-i-obschestva-23811-2018/. – Data dostupa: 20.04.2020.
4. Vasilevich, G. A. Aktual'nye napravleniya protivodejstviya korrupcii v Respublike Belarus' na sovremennom etape / G. A. Vasilevich. – Minsk : Belarus. navuka, 2018. – 202 s.
5. Amundsen, I. What is political corruption? Bergen: Chr. Michelsen Institute (U4 Issue 2006:6). 36 p. [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://www.u4.no/publications/political-corruption/> – Data dostupa: 20.04.2020.
6. Kvon, D. A. Politicheskaya korrupciya: ponyatie, celi, sub'ekty / D. A. Kvon // Vlast'. – 2015. – № 7. – С. 45–52.
7. Grechneva, E. F. Korrupciya: politologicheskij aspekt [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/172629/1/64-70.pdf>. – Data dostupa: 20.04.2020.